

СПОНУКАЛЬНІ АКТИ МОВЛЕННЯ ТА МАТЕРІАЛ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЄ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЮ В ПРОЦЕСІ СПІЛКУВАННЯ

Б.І.РУБІНСЬКА, кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: Slavina@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3839-7562

Анотація. У статті розглядаються актуальні питання характеристики спонукальних актів мовлення та мовного матеріалу, що забезпечує успішність їх реалізації. Розглянувши існуючі класифікації дієслів та інших мовних засобів, автор характеризує спонукальні акти мовлення з точки зору того наскільки вони забезпечують потреби спілкування певного контингенту мовців (студентів-філологів) для реалізації усіх його функцій. Розглянуті акти мовлення, в яких реалізується регулятивна та емоційно-оцінювальна функції спілкування. Основу будь-якого з цих актів складають дієслова, які не були описані детально з точки зору потреб комунікації. Засобами вираження діючої сили висловлювання є перформативні дієслова. З вердиктивних для спілкування студентів важливі ті з них, які можна знайти у висловлюваннях, пов'язаних зі схваленням або загальною оцінкою якостей людини; із екзерситивів — прийняттям правильних рішень або пропаганді проти якогось способу дії, із комисивних — дієслова основна якість яких — зобов'язувати мовця до певної лінії поведінки; із бехабитивів — дієслова, що позначають реакцію на поведінку інших людей; для висловлення відношення до чийось вчинків; для привітань; для побажань; із експозитивів, що використовуються в актах пояснення, ті, що включають розвиток точки зору, ведення дискусії і прояснення референції і використання слів. Аналіз наявних у підручнику для 1 курсу мовних засобів виявив їх явну недостатність у ситуаціях, що стимулюють спілкування студентів між собою, особливо імперативів, перформативів, мовних штампів і кліше.

Ключові слова: акти мовлення, регулятивна та емоційно-оцінювальна функції спілкування, перформативні дієслова, спонукальні акти мовлення

В сучасній лінгвістичній літературі існує багато досліджень про мовний матеріал, що забезпечує успішне спілкування співрозмовників. Одиницями дослідження стають комунікативні стратегії, інтенції, соціально-комунікативні ролі, різні види дискурсу.

Актуальність теми. Спонукальний дискурс розглядається багатьма вченими. Так, згідно Т.А.Пастернак, спонукальний дискурс розглядався з різних дослідницьких позицій. [4]. Особливого значення набувають такі аспекти як дослідження мовленнєвих актів різних типів, які обслуговують спілкування студентів. Ми розглянемо ті, які досліджують окремі акти мовлення. Дуже багато вчених зробили аналіз різних типів актів мовлення Дослідження у сфері психології мовлення та психолінгвістики вказує на провідну роль дієслів при породженні мовленнєвого висловлювання. [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існують різні класифікації дієслів. У нашому дослідженні ми спиралась на класифікацію, запропоновану авторами «Словника-довідника лінгвістичних термінів», бо вона є загально визнаною [5] та

класифікацію Дж.Серля[7;8;9]. Згідно з нею [5] існують наступні групи дієслів: 1) конкретної дії: писати, будувати; 2) фізичного стану: лежати, сидіти, стояти; 3) душевного стану: відчувати, переживати, сердитися; 4) звуку та висловлення мовлення: кричати, охати, свистіти; 5) мислення: думати, мислити; 6) існування: бути, існувати, знаходитись; 7) відношення: відноситись, ставитись; 8) володіння: мати, володіти; 9) висловлювання, мовлення: говорити, сперечатись; 10) виявлення ознаки: голубитися, нахабничати, падлючити; 11) роду діяльності: партизанити, вчителювати; 12) вміння: вміти, навчитись; 13) отримання: отримати, дістати, взяти; 14) манери поведінки: куражитись, храбрувати; 15) руху: бігти, везти, їхати; 16) модальні: хотіти зможти, мати намір, прагнути; 17) фазові: починати, продовжувати, закінчувати.

Характеристика цих дієслів була здійснена різними вченими, але не розглядалась з точки зору того наскільки вони забезпечують потреби спілкування певного контингенту мовців для реалізації усіх його функцій. Як показав наш попередній аналіз підручників [6] предметно-орієнтоване спілкування менш за все забезпечене мовним матеріалом, отже ми звернулись до аналізу спонукальних актів мовлення та аналізу мовного матеріалу, який їх обслуговує, що описаний у лінгвістичній літературі.

Проаналізувавши різні способи висловлювання діючої функції висловлювання, А.В.Дорошенко [2] детально зробила опис різних типів спонукальних актів. Вона виділила такі типи актів як прекриптивні, реквеситивні, стимулюючі та попереджувальні. Вона дослідила мовні засоби різних мовленнєвих рівнів, які використовуються для вираження діючої функції висловлювання.

Метою нашого дослідження є розглянути ці акти з точки зору потреб комунікації студентів та мовний матеріал (дієслова), який її обслуговує.

Виклад основного матеріалу дослідження До прекриптивних актів мовлення відносяться накази, вказівки, вимоги, заборони, дозволи, інструкції, призначення, звільнення, замовлення і вивози. Стимулом до комунікації у цих актах є потреба комуніканта реалізувати свої повноваження, які підтримуються більш високим статусом комуніканта по відношенню до адресата. Виконання його вимог вважається обов'язковим. Але слухаючий його адресат не завжди є пасивним виконавцем прекриптивних актів свого партнера так як він не завжди може займати в його очах позицію авторитету. В деяких випадках стимулом може бути бажання адресата (підлеглого) проявити ініціативу. У такому випадку комунікант (підлеглий) першим пропонує і здійснює стимулюючий акт. Наприклад, вимогу забезпечити сприятливі умови для реалізації його ініціативи.

До реквеситивних актів відносяться прохання, запрошення, питання про дозвіл, клопотання. Стимулом комуніканта є бажання досягнути стану речей, що його цікавлять, за рахунок зусиль адресату. Спонукаючі акти мовлення це попередження, улещевання, погрози [8;9;10].

Розглянемо ті акти мовлення в яких реалізується регулятивна та емоційно-оцінювальна функції спілкування.

Детальну класифікацію мовних зразків та мовних засобів для реалізації цих функцій було здійснено у дисертаційному дослідженні Горб Г.А. [1]. Згідно її класифікації до першої групи віднесено мовні зразки (МЗ), які обслуговують акти впевненості, що реалізуються у мовних актах типу повідомлення — повідомлення, запитання — повідомлення, повідомлення — запитання. Комунікативний намір мовця — переконати співрозмовника у своїй правоті (підтипи: довести, обґрунтувати). Сюди віднесено мовні засоби типу формули підтвердження: That is

right та мовні штампи Quite so, Exactly so, що замінюють у діалогічному мовленні слово Yes.

До другої групи віднесено МЗ, які обслуговують акт припущення, який базується на впевненості та реалізується у пов'язаних актах мовлення типу запитання — повідомлення, повідомлення — повідомлення. Основний комунікативний намір мовця(КН) — спонукати співрозмовника погодитись з висловленим припущенням. До засобів, які обслуговують цей підтип актів мовлення відносять питально-негативні структури з часткою not: Isn't that...? I suppose it isn't, стверджувальні речення, в яких є такі прислівники як so, than, surely, no doubt, actually,

а також I think, I hope. В залежності від впевненості того, хто запитує виділяють підвиди речень: питальних речень з припущеннями, розподілених запитань та питально-стверджувальних речень. В таких конструкціях також широко застосовуються різні модальні дієслова: must, should, ought, і модальні слова: very, probably, most likely, evidently, obviously.

До третьої групи відносять МЗ, які обслуговують акти мовлення пропозиції щодо можливості здійснити дії, що реалізуються у пов'язаних актах типу повідомлення — повідомлення, запитання — повідомлення, запитання — запитання. До мовних засобів, що обслуговують цей тип актів мовлення відносять: модальні слова: maybe, possibly, perhaps, модальні дієслова may, can, might, could, складні речення з опорними модальними словами possible, likely, складно-підрядні речення з підрядними реченнями припущення It is as if...

До четвертої групи відносять МЗ, які обслуговують акти невпевненості мовця у реальності змісту висловлювання і які реалізуються у пов'язаних актах типу повідомлення — повідомлення, запитання — повідомлення. До мовних засобів, що обслуговують цей тип актів мовлення відносять: конструкції двох запитань, модальні дієслова: might, could, що передають лише невелику ступінь можливості, а й більшу ступінь коливання а також ряд фраз та речень, таких як not quite, not really, it all depends, one never can tell, it's a hard thing to tell, I doubt it (if, that). I don't think that.

До п'ятої групи відібрані МЗ, які обслуговують акти мовлення не віри (сильного сумніву), які реалізуються у пов'язаних актах типу повідомлення — повідомлення, запитання — контрзапитання. Основний КН мовців — змусити співрозмовника повторити висловлену думку, підтвердити її реальність. До мовних засобів, що обслуговують цей тип актів мовлення відносять синтаксичні конструкції з повторенням, перепитуванням, що передають експресивно забарвлену реакцію слухача на висловлене, загальні запитання, які можуть також використовуватись як перепитування, займенники типу: why, really а також модальне дієслово can (у питальній та негативній формах).

До шостого типу віднесено МЗ, які обслуговують акти спрощування правдивості, які реалізуються у пов'язаних актах типу повідомлення — повідомлення, повідомлення — запитання (риторичне). Основний КН мовця — довести невідповідність названих фактів дійсному стану речей. Вони обслуговуються мовними засобами типу формул заперечення You are wrong.; мовленнєвими штампами типу Why should I? (риторичними запитаннями), реченнями нереальної умови, що передають сховане емоційне заперечення [1; 8-12]. Але основу будь-якого з цих актів складають дієслова, які не були описані детально з точки зору потреб комунікації. Засобами вираження діючої сили висловлювання є перформативні дієслова. [7]. Зробимо їх короткий опис та порівняємо з вищезгаданою класифікацією [3]. З вердиктивних для спілкування студентів важливі ті з них, які можна знайти у висловлюваннях, пов'язаних зі

схваленням або загальною оцінкою якостей людини: to characterize, interpret as, date, find, describe, (у значенні «вважати на основі аналізу фактів») (група 7) відношення: відноситись, ставитись);. Із екзерситивів (прийняття правильних рішень або пропаганда проти якогось способу дії): choose, advise, name, give, warn, command, pardon, direct, press, beg, declare, open, protect. Із комисивних (основна якість яких зобов'язувати мовця до певної лінії поведінки): to promise, plan, shall (у значенні «буду робити»), agree, propose, intend, give my word (група 9) висловлювання). Із бехабитивів (дієслів, що позначають реакцію на поведінку інших людей): вибачатися, дякувати, жалкувати, співчувати, хвалити, поздоровляти, бажати щастя, симпатизувати, не заперечувати, критикувати, бурчати (група 3) душевного стану); для висловлення відношення до чийось вчинків: скаржитись на, хвалити, звинувачувати, схвалювати, підтримувати; для привітань: ласкаво просимо, щасливої дороги; для побажань: сміти, кидати (виклик), протестувати, оспорювати. Із експозитивів, (групи 5, 6: 5) мислення: думати, мислити; (група 6) (що використовуються в актах пояснення і включають розвиток точки зору, ведення дискусії і прояснення референції і використання слів): deny, mention, inform, report, doubt, argue, mean, describe, tell, answer, ask, know, believe, agree, correct, illustrate, explain, call, understand.

Джордж Серль виокремлює також у окрему групу репрезентативи: boast, complain, conclude, deduce (вони вказують на такі ознаки діючої функції висловлювання які є додатковими до властивості ілюктивної цілі) (група 9) висловлювання, мовлення: говорити, сперечатись); директиви: запитувати, наказувати, командувати, забороняти, просити, благати, заклинати, запрошувати, дозволяти, радити, викликати (на бій), викликати (на суперечку), викликати (на дуель); комисиви: shall, intend, favour (дієслова, основна мета яких-покласти на мовця зобов'язання здійснити дію у майбутньому або наслідувати певну мету або лінію поведінки) (група 16) модальні: хотіти змогти, мати намір, прагнути); експресиви (ілюктивна мета цього класу складається в тому, щоб висловити психологічний стан, який задається умовами щирості відносно стану речей, визначеного у рамках пропозиціонального змісту): thank, apologize, condole, deplore, welcome.

Висновки і перспективи. Усі ці акти мовлення були проаналізовані нами з точки зору можливості забезпечити потреби у спілкуванні студентів. Проаналізувавши наявні у підручнику для 1 курсу мовні засоби ми виявили явну недостатність цих мовних засобів у ситуаціях, що стимулюють спілкування студентів між собою, особливо імперативів, перформативів, мовних штампів і кліше. Перспективою подальшого дослідження буде виявлення мінімізованого списку вищезазначених спонукаючих актів мовлення, їх опис у відібраних для навчання ситуаціях і створення на цій основі підручників нового покоління.

Список використаних джерел

1. Горб, Г. А. Обучение средствам выражения эмотивно-оценочных отношений в иноязычной диалогической речи студентов III курса языкового вуза (на материале англ. яз.) [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 07.00.08 / Г. А. Горб. — Л., 1977. — 18 с.
2. Дорошенко, А. В. Побудительные речевые акты и их интерпретация в тексте (на материале англ. яз.) [Текст]: автореф. дис. ... канд. филол. наук / А. В. Дорошенко. — М., 1986. — 26 с.
3. Леонтьев, А. А. Психолингвистические единицы и порождение речевого высказывания [Текст] / А. А. Леонтьев. — М.: Наука, 1969. — 307 с.

4. Пастернак, Т.А Когнітивний компонент комунікативних ролей в інституційному дискурсі[Текст] / Т.А. Пастернак // Науковий вісн. Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія:філологічні науки. — К.: Міленіум. — Вип.272. — 2017. — С 30—36.
5. Розенталь, Д.А., Теленкова, М.А.Словарь-справочник лингвистических терминов: Пособие для учителя.[Текст] / Д.А Розенталь, М.А. Теленкова / М.:Просвещение, 1985. — 99 с.
6. Рубінська, Б. І Діяльнісні характеристики спілкування студентів: вищий рівень аналізу [Текст] / Б.І. Рубінська //.— Проблеми освіти. — Вип.74, Ч. I. — 2013. — С. 235–236.
7. Серль, Дж. Р. Классификация иллокутивных актов[Текст] / Дж.Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. Вып.17. Теория речевых актов. — М.:Прогресс, 1986. — С. 170–194.
8. Шинкарук, В.Д Репрезентації модусних категорій в сучасній українській мові [Текст] / В.Д. Шинкарук // Мовознавство.— 1999.— № 2–3.— С.50–56.
9. Searle, J. R. Speech Acts. An essay in the Philosophy of Language [Текст] / J.R Searle/Cambridge.: Cambridge University Press, 1969.
10. Searle, J. R. What is a Speech Act? [Текст] / Дж.Р. Серль // Pragmatics. Ed. by Steven Davis. — New York –Oxford.: Oxford University Press, 1991. — P. 254 –264.

References

1. Doroshenko, A. V (1986) Pobudytelnye rechevye akty y ykh ynterpretatsiya v tekste(na materyale anhl.yaz.) [Stimulative Speech Acts and their Interpretation in a Text(based on the English Language Materials):avtoref. dys. ... kand. fylof. Nauk. — M., 1986. — 26p.
2. Horb, H. A. (1977) Obuchenye sredstvami vyrazheniya emotyivno-otsenochnykh otnosheniy v ynoiazychnoi dyalohycheskoi rechy studentov III kursa yazykovoho vuza(na materyale anhl.yaz. [Teaching Means of Expressing Emotional-Evaluative Relationships in Foreign Language Speech to the Third year Students of a Foreign Languages Higher Educational Establishments]:avtoreferat dys. ... kand. ped. nauk : 07.00.08 — L., 1977. — 18 s.
3. Leontev, A. A. (1969) Psykholingvistycheskiye edynytsy y porozhdenye rechevogo vyskazyvaniya [Psycholinguistic units in Speech Production]. — M.: Nauka, 1969, 307p.
4. Pasternak, T. A.(2017) Kognityvnyi komponent komunikativnih roley v institutsionomu diskursy[The Cognitive Component of Communicative Roles in Institutional Dialogue]. — K.: Milenium. — 2017. — P 30 — 36.
5. Rozental, D.A., Telenkova M.A. (1985) Slovar-spravochnyk lingvistycheskykh terminov: Posobyie dlia uchytelia.[Reference Dictionary of Linguistic Terms:Manual for a Teacher]. — M.: Prosveshchenye, 1985. — 99p.
6. Rubinska, B. I (2013) Diialnisni kharakterystyky spilkuvannia studentiv: vyshchyi riven analizu [Communication Activities Characteristics: Highest Level of Analysis]. — Problemy osvity. — Vyp.74, Ch. I. — 2013. — P. 235–236.
7. Searle, J.R. (1969) Speech Acts. An essay in the Philosophy of Language Cambridge.: Cambridge University Press, 1969.
8. Shynkaruk, V.D (1999) Rerezentatsii modusnykh katehorii v suchasniy ukrainskii movi. Movoznavstvo. [Representation of modus categories in Modern Ukrainian. Linguistics]. Issues 2–3, 50–56.
9. Searle, Dzh. R. (1986) Klassyfykatsiya yllokutyvnykh aktov[Illocutionary Acts Classification]. — M.: Prohress, 1986. — P. 170 — 194.

10. Searle, J. R. (1991) What is a Speech Act? Pragmatics. Ed. by Steven Davis. — New York –Oxford.: Oxford University Press, 1991. — P. 254 – 264.

ПОБУДИТЕЛЬНЫЕ АКТЫ РЕЧИ И МАТЕРИАЛ, КОТОРЫЙ ОБЕСПЕЧИВАЕТ ИХ РЕАЛИЗАЦИЮ В ПРОЦЕССЕ ОБЩЕНИЯ

Б.И.Рубинская

Аннотация. В статье рассматриваются актуальные вопросы характеристики побудительных актов речи и языкового материала, который обеспечивает успешность их реализации. Рассмотрев существующие классификации глаголов и других языковых средств, автор характеризует побудительные акты речи с точки зрения того насколько они обеспечивают потребности общения определенного контингента говорящих (студентов-филологов) для реализации всех его функций. Рассмотрены акты речи, в которых реализуется регулятивная и эмоционально-оценочная функции общения. Основу любого из этих актов составляют глаголы, которые не были описаны детально с точки зрения потребностей коммуникации. Средствами выражения действенной силы высказывания являются перформативные глаголы.

Из вердиктивных для общения студентов важны те из них, которые можно найти в высказываниях, связанных с одобрением либо общей оценкой качества человека; из экзерситивов — с принятием правильных решений либо пропагандой против какого-то способа действий, из комиссивных — глаголы, основным качеством которых является — обязать говорящего вести определенную линию поведения; из бехабитивов — глаголы, которые обозначают реакцию на поведение других людей; для выражения отношения к чьим-либо поступкам; для приветствий; для пожеланий; из экспозитивов, которые используются в актах пояснения, те, которые включают развитие точки зрения, ведение дискуссии и прояснение референции и использования слов. Анализ имеющихся в учебниках для 1 курса языковых средств выявил их явную недостаточность в ситуациях, которые стимулируют общение студентов между собой, особенно императивов, перформативов, языковых штампов и клише.

Ключевые слова: акты речи, регулятивная и эмоционально-оценочная функции общения, перформативные глаголы, побудительные акты речи

STIMULATING SPEECH ACTS AND MATERIAL WHICH PROVIDES THEIR REALIZATION IN THE PROCESS OF COMMUNICATION

B.I.Rubinska

Abstract. Many linguists have researched speech acts from different angles. The subject of research became communicative strategies, intentions, social communicative roles, different types of discourse. The subject of our investigation has become stimulating speech acts. We also based our research on the results of research in Psychology of communication and Psycholinguistics that stated the leading role of verbs in the process of speech production. Another reason is the lack of language means when students try to create such stimulating speech acts in the classroom activities.

We have analyzed stimulating speech acts from the point of view of the language material that provides its realization. We used two verified and generally recognized classification of verbs: the one created by the authors of the "Dictionary of Linguistic Terms" and J.Searle. According to the first one there are such groups of verbs as: 1) concrete action verbs; 2) verbs of physical state, 3) verbs of soul state; 4) verbs of sounds and speech expression, 5) verbs of mental activity, 6) verbs of existence, 7) verbs of attitude, 8) verbs of possession, 9) verbs of speech, 10) verbs of sign detection, 11) verbs of occupation

activities, 12) verbs of skills, 13) verbs of receiving, 14) verbs of manner of behaviour, 15) verbs of motion, 16) modal verbs, 17) phase verbs. Five basic classes of speech acts can be distinguished in accordance with the taxonomic criteria proposed by J. Searle. They are:

1. assertives: The illocutionary goal (force) of assertive speech acts can be defined in terms of the speaker's intention of getting the hearer to accept the propositional content of the utterance as the expression of a true state of affairs. (Sixty-three subclasses); 2. directives, which are subdivided into:

a) impositive speech acts, i.e. speech acts which are performed by the speaker to influence the intentional behaviour of the hearer in order to get the latter to perform, primarily for the benefit of the speaker, the action directly specified or indirectly suggested by the proposition. (requests, orders, pleas) and

b) non-impositive speech acts, i.e. performed in order to get the hearer to carry out the action primarily for his own benefit (advice, warnings, instructions);

3. commissives: The illocutionary goal (force) of commissive speech acts is the speaker's undertaking of the obligation to perform the action described by the propositional content of the utterance. Commissives are diametrically opposed to impositives, since they are centred upon an action to be performed by the speaker, not by the hearer; moreover, it is the hearer, not the speaker, who is supposed to primarily benefit from the result of the action. (promises, offers);

4. expressives: The illocutionary goal (force) of expressive speech acts can be defined as the expression of a psychological state of the speaker which is brought about by the state of affairs indicated by the propositional content. ('to thank', 'to congratulate', 'to condole');

5. declaratives: The illocutionary goal (force) of declarative speech acts can be extralinguistic institutions. (excommunicating, declaring war, christening, firing from employment).

We have considered those speech acts in which speakers realize emotional evaluative function and regulative function of communication. The aim of our research was to look at these verbs from the point of view of students' needs in classroom communication as well as some other language patterns they need.

This analysis showed the insufficient number of the language material that insures successful interpersonal students communication in the provided situations, especially imperatives, performatives (performative verbs), described language models and clichés.

Keywords: speech acts, regulative and evaluative-emotional function of speech, performative verbs, stimulating acts of speech

УДК 81'44 (811.111 + 811.161.2):316.77

ПОЛІТИЧНА КОРЕКТНІСТЬ В АНГЛІЙСЬКОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

В. В. ТАРАСОВА, кандидат філологічних наук, доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

E-mail: superativ@gmail.com
ORCID:0000-0002-7161-323X

Анотація. У статті проаналізовано особливості мовної реалізації лінгвопрагматичної категорії політкоректності в англійській та українській лінгвокультурах, визначено суть поняття «політична коректність». Досліджено еволюцію та особливості конотації категорії політичної коректності в прагмалінгвістичному й культурологічному аспектах. Виявлено, що на початку